

NIEPOKOJ (140) *sb m*

W pisowni łącznej (133), w rozłącznej (7).

e oraz pierwsze o jasne; -kój (19), -koj (5); -koj OpecŻyw, KochPieś; -kój : -koj Mącz (14:3); -koj- (16).

sg N niepokój (36). ◇ G niepokoju (16) LibLeg (2), LudWieś, GliczKsiąż (2), RejAp, RejPos, CzechRozm (2), SkarJedn (2), SkarŻyw (3), PowodPr, CzahTr, niepokoja (7) [w tym: w rymie (3)] RejJóz (2), OrzRozm, BielKron (2), BielSpr, KochPs. ◇ D niepokojowi (1). ◇ A niepokój (22). ◇ I niepokoj(e)m (3). ◇ L niepokoju (6). ◇ pl N niepokoj(e) (7). ◇ G niepokoj(o)w (3). ◇ D niepokojóm (2); -óm (1), -(o)m (1). ◇ A niepokoj(e) (35). ◇ I niepokojmi (1). ◇ L niepokojach (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI(XVIII) – XVIII w.

1. *Brak spokoju w kraju, zagrożenie ze strony nieprzyjaciół, zamieszki, wojna; interurbatio, motus, tumultus Mącz; guerra JanStat (78) : LudWieś A4v; BielKron 59v, 101; Tumultus, Zwádá/ huk/ krzyk á zámieszkanie wielu ludzi/ też niepokój/ gęstwá/ wołanie. Mącz 468c, [234]a, 469d; OrzQuin G2v; RejPos Oo5v; BielSpr 3, 28v; SkarJedn 189, 193; PudlFr 4; A Krzyżacy powinnéy przysięgi fy chronią. Przeto z nowu niepokój: Firléy zamki wáli/ Wśi/ y miáltá goráią/ Niemcy iuz wftáli. KochProp 11; A Confederácia każe mieczá dobywać przeciw dobremu/ który wiary Pánu śwemu dotrzymawá: á bronić złego/ który iá Pánu łamie/ y rzeczy nowe do niepokoiu wżczyzna. PowodPr 44.*

niepokoj z czego [= przez co wywołany] (1): Po łożym Zborze/ około roku páńfkiego 713 [...] nowe fię nie pokoie z kościołá Cárorockiego y odrywánia od iedności kościelney záczyły SkarJedn 194.

niepokoj z kim, z czym (3): Bo wtym niepokoiu Zmołkiewfkim przybili mu [Zygmuntowi Augustowi] zá nieprzyjacióły. Duńki/ y Szwetci Krolowie BiałKaz H4v; SkarJedn 356. Cf niepokoj czyj z kim.

niepokoj czyj [= niepokojonych] (2): Kto iedno przez gwałt to Páńftwo wżkodził, Tego on pod nim przez zbroię dochodził. Ták wfkromiwfzy Polfkie niepokoié, Vbiezał z swiátá, zaniechawfzy zbroie. KlonKr Bv; Kościelne niepokoié SkarKaz Ooood.

niepokoj czyj [= od kogo pochodzący] (2): Undae comiciorum per translationem, Zwádá á niepokoy półpolftwá. Mącz 502c. Cf niepokoj czyj z kim.

niepokoj czyj z kim(1): prófząc aby Zbor S. w Cárorodzie wczynił/ á ty niepokoié y wzgorfzenia Ignácego z Phociufzem wfpokoił. SkarJedn 220.

W połączeniach szeregowych (5): LibLeg 7/104v; przez kthorych [zdrad] niepoznánie mogło by fyé stáć wielkie á fzkodliwe zámieřkánie ku zábieženiu wielkim niepokoiom/ fzkodam/ niebefpiecznořciam/ záchowaníu zdrowia ludzkiego/ y pokoiu półpolitego. GroicPorz hh3; Mącz [234]a; RejAp 84v; áni fię my też w niepokoiu/ w rozruchách y fzkolnych filozowfkich walkách nie kochamy: ále wezwánia náfze^go wczćiwie pilnujemy. CzechEp 12.

W przeciwstawieniu: »pokoj ... niepokoj« (9): BielKron 101; OrzQuin G2; RejPos 334; to fzczeńliwa Rzeczpółpolitha co czáfu pokoiu rozmyřła fię ná niepokoy á boi fię trwogi/ bo iuz wřędy á wřędy oblany fá krwią gránice náfze RejZwierc [28²]v; Tedy iefzcze przymierza tego niemář: áni Iezus był

Mefyalfzem. Gdyż nie przynioł tego pokoiu: ále rádfzey niepokoy: iáko y íam powiedział. *CzechRozm* 112; Po Konftánisie [errata zmienia: Konftáncyufzu] zálie/ gdy kościoł fię pokoiu ípodziewał: máło niewiętfzy niepokoy náftąpił. *SkarŻyw* 392; *NiemObr* 9; *PowodPr* 44; *CzahTr* 13.

W charakterystycznych połączeniach: *niepokoj nowy, pewny, szkodliwy (2), walny, wielki ((nie)więtfzy) (6), zły; w każdy niepokoj; wszystkie niepokoje; niepokoju obawiać się, żądać; niepokoj uskromić, za sobą ciągnąć.*

Przysłowie: nigdy pokoy trwać długo niemoże/ bo s pokoiá niepokoy bywa/ á z niepokoiá pokoy *BielSpr* 28v; *BielRozm* 10.

Frazy: »był miedzy [kim] niepokoj; było nieco miedzy [kim] niepokoju« (1:1): y trafiło sye nam bilo spaníthwem waíchim walczicz, y bil miedzi mamy nyepokoy przez czas niemali *LibLeg* 10/61v; *SkarŻyw* 224.

Zwroty: »[być] z niepokojem« = *prowadzić wojny (1)*: Iáko Nummá był ípokoikiem/ ták ten zálie z niepokoiem *BielKron* 101.

»niepokoj (na)siać« (3): Skąd możefz rozumyeć/ iż tám Bogá y duchá S. nyemáfz/ kto nyepokoy á roftyрки fyeye. *KromRozm I C*; *WujJud* 243; *SkarŻyw* 171.

»niepokoju nie cierpieć« = *żyć w pokoju (2)*: Bo máiać w Rzymie y przed Rzymem wiele Greckich kłafztorow/ ábo kościołow/ żadne⁸⁰ niepokoiu do tąd nie ćierpią *SkarJedn* 250 [*idem*] 372.

»niepokoje (u)czynić« [w tym: w czym (5), czym (1), miedzy kim (1), około czego (1)] = *interturbare Mącz [szyk zmienny] (12)*: w panysthwach ych zadney nyeláki any zadnego nyepokoyv albo vczyfku czynycz nyekazal. *LibLeg* 7/104; ále ći rólfthyryki y niepokoiie tznynią/ ktorzy fię Bogu/ flowu y mocy iego íprzećiwiáya. *KrowObr* B2v, B2 [2 r.], B2v, 38v; *Mącz* 469d; *SkarJedn* 168, 180, 181, 374; Ci ludzie niepokoy czynią w mieście nálfzym [conturbant civitatem nostram]/ gdyż íą Zydowie *WujNT Act* 16/20.

»w niepokoj wpaść« (1): pewnie odwróćifz fy e od pokoiá/ y w pewny niepokóy y w rólftyrk z Króleftwem twym wpádniefz. *OrzQuin* G2.

»niepokoj wszczynać [w czym]« (1): á we wfzytkim domu Bożym rozruchy y niepokoiie wfzczynáiać. *SkarJedn* 388.

»niepokoje wyrządzać [komu, czemu]« (2): chćiałby nieiákie niepołufzeńftwá przeciwko práwu Polfkiému poípolicému/ álbó teź iákové niepokoiie nam y króleftwu Polfkiému ízkodliwé komu wyrządzać [guerras nobis et eidem regno Poloniae damnosas alicui movere *JanStat* 262] *SarnStat* 119 [*idem*] 220.

»wzbudzić niepokoj« (1): Károlftádius práwi wzbudził/ álbó wfkrzeł ten to niepokoy *ReszPrz* 63.

Wyrażenia: »domowy niepokoj« = *zatargi miedzy obywatelami tego samego kraju (1)*: Bo widząc íáfkáwy Pan/ iż Kościoł iego y poítronnym y domowym niepokoiem ítrapiony był *SkarJedn* 313.

»krwawe niepokoje« = *walka zbrojna (1)*: Wolę ía ftánać miedzy niezlicznými Woyfki/ z trąbámi y bębny hucznými. Wolę wytrzymać krwáwé niepokoiie/ Grádywé twoie. *GosłCast* 40.

»postronny niepokoj« = *niebezpieczeństwo groźące ze strony innego kraju (1)*: *SkarJedn* 313 cf »domowy niepokoj«.

Szeregi: »niepokoj a (i) niebezpieczeństwo« [szyk 1:1] (2): yefli ze yey M. rozvmye yzbi przedsye wvegorzech [!] oštacz chcziała. abo łtam tego niepokoyv. a niebełpyecenstwa gdzie yndzye na bełpyeczne a na pokoyne myełcze wyechacz *LibLeg* 10/115; *BiałKaz* I.

»pokoj albo niepokoj« (1): A gdy powyedzyano o ludzyech Benádábowi [...]. Powiedzyał iż to chcą prosić pokoiá/ ále iákožkolwiek/ álbo pokoiá álbo niepokoiá żądác idá/ powięłzcie ie. *BielKron* 85v. [Ponadto w przeciwstawieniu 7 r.]

»niepokoj ani prześladowanie« (1): Bo iuž możełz rozumieć iż vmárły łwięty thego żadnego niepokoiu ani żadnego prześládowánia iuž mieć nie może *RejPos* 267.

»rozruchy i niepokoje« (3): *SkarJedn* 388; Može to komu być džiwno/ dla czego Ewánielium Pána Chriřtułowe/ ktore pokoy duchowny y wieczny ludziom przynoři/ ná łwiećie zá łobá takie rozruchy y niepokoié ćiągnie? *NiemObr* 9; *PowodPr* 42.

»rozterk(i) (a. roztyrk) i (a) niepokoj(e)« [szyk 6:4] (10): *KromRozm* I C; *KrowObr* B2 [2 r.], B2v [2 r.]; prawdy/ wiary/ łpráwiedliwořci miedzy námi nie máłz żadney/ pełno włzędzie niepokoiá y rołterku. *OrzRozm* A2v; *OrzQuin* G2; *RejPos* 25v; *WujJud* 243; y rołterk á nie pokoy z kořciółem Bozym rychłó po przyćiećiu wiáry do ćiebie wniefli *SkarJedn* 356.

»niepokoj i różnice« (1): á iż to vczyni niepokoy/ y różnice w kořciele Bozym. *SkarJedn* 181.

»niepokoje i spory« (1): y té rzeczy które zá niepokoymi y łpory [*guerris et contraversarium turbinibus* *JanStat* 864] były zburzoné ołzpeconé y rozerwáné *SarnStat* 1086.

»szkody i niepokoj« (1): opowiadayacz o barzo wielkych łzkodach y o niepokoyv łwim *LibLeg* 11/62v.

»niepokoje i trudności« (1): O co wielkie niepokoié y trudności/ iáko możni y łławá pierwłzego w páńłtwie Rzymłkim miáłtá podnieřeni/ w kořciele Bozym czynili. *SkarJedn* 168.

»trwogi abo niepokoj« (1): Tákże tež rołtrozny człówiek Ricerłki gdy czuie połtrách o trwogach iákich ábo o niepokoiu iákim/ o/ wnełh łobie koniká wyprawuie y zbroiczkę chędoży *RejZwierc* 134.

»wojna i (a) niepokoj« [szyk 3:1] (4): *GliczKsiąž* P8v; *CzechRozm* 114v; *SkarJedn* 379; ná przyłzłe woyny y niepokoié oká nie maćie. *SkarKazSej* 667a.

»zamieszanie i niepokoj« (2): A ten Iezus nietyłko iž falłfywą naukę kázál/ ale nad to zamiéłłfanie ij niepokoy w ziemi żydowłkie vdziálál. *OpecŻyw* 120v; *SkarJedn* 184.

»zwada a niepokoj« (1): *Mącz* 502c cf *niepokoj czyj* [= *od kogo pochodzący*].

»niepokoje i zwycięstwa« (1): Kořcielne niepokoié y zwycięłtwá *SkarKaz* Oood.

2. Zakłócenie spokoju, nadmiar trosk, bojaźn, niepewność; inquietes, inquietudo Calep, Cn; curiositas, inquietatio, molestia, negotium, tumultuatio *Mącz* (62) : *WróbŻółt* D6v; *GliczKsiąž* O7; *KrowObr* C4 [2 r.]; *RejWiz* 94v *marg*, Dd4; Molestia, Niepokóy/ gábánie/ trudnořć. *Mącz* 229c; Negotium, Spráwá/ potrzebá/ tež trudnořć/ niepokóy. *Mącz* 244d, 73a, 266b, 341d [2 r.], 468c, 469d, 471c; Gdy go zá czału młodořci iego zápalenie ćielełne/ y pobudki nieczyłte bárzo gábály: pokuły ony y niebełpieczeńłtwá vczyniły go w modlitwie gorącym y pilnym. A gdy vłtáwicźnie ná ony niepokoié pomocy Boskiey wzywał: nocy iedney łtánął przy nim Anioł *SkarŻyw* 211; bo prze té niewczáły Dobrze iuž nie łzáleię/ ia furtá łtrapióna: Iednáł mię ten bezmierny niepokoy dokóna. *KochPieř*

28; Bárzo mię dręcżą nocné niepokoie/ Y fráfunkámi pała ferce moie. *ZawJeft* 7; *Calep* 540b [2 r.]; *GosłCast* 32, 39, 41, 51, 74.

niepokoj z czym [= z powodu czego] (1): Lecż ná drodze iefzcze tęfż pokufę ćierpiał/ y ty frogie z myłłami onemi niepokoie *SkarŻyw* 167.

niepokoj czyj [= *niepokojonego*; w tym: *pron poss* (1), *G pron* (1)] (2): SMIłuy fye/ pánie/ czáfu mégo niepokoia *KochPs* 83; *SkarŻyw* 14.

W połączeniach szeregowych (3): iuż tám żaden głód/ żaden wrzód/ żadna chorobá/ żadne wćifnienie/ żadny niepokoy nigdy ználeziony nie będzie. *RejAp* 188v; *Oczko* [39]; *KochMRot* Cv.

Personifikacja (1): Niešťczęśliwość niepokóy z wćifawiczná trwoga/ Przy pániéy fwey zazdrości idá krokiem droga. *KochMRot* Cv.

W charakterystycznych połączeniach: niepokoj bezmierny, nocny, przykry, ustawiczny, wielki (3), *zmyślny; niepokoj udzielać, wskrzesić, wspominać; nie bać się niepokojow; dręcżą niepokoje*.

Fraza: »wszczął się [komu] niepokoj« (1): Gdyby która białá głowę wczarowano iżby zgorączy miłofci wćzczął fie iey niepokoy á iżby rozumiała że by była dziewka *FalZioł* I 148c.

Zwroty: »brać na duszę niepokoj« (1): Iż węźłem nierofłpletnym trwożyfż dużę fwoię/ Biorąc na nią tyfiąc trófk/ przykré niepokoie? *GosłCast* 22.

»niepokoj(e) czynić« [w tym: *komu* (2), *w czym* (2), *na czym* (1)] = *niepokoić; inquietare, inturbare a. obturbare aliquem, turbare quietem* Cn (6): *CzechRozm* 260v; od dzieci iednego bálwierzá Piotrá/ ktore czárt po kátách nofił/ y wielkie w domu niepokoie czynił/ nápiáfawfży kártkę w ktorey czártá záfklinał/ onego nieprzyiaćielá odegnał. *SkarŻyw* 412, 225, 509; Záfłował fię też człowiek iż niewołą ćierpiał ízátáńfká y duchow złych/ ktorzy go trapili/ y w ćiele iego miefzkáli/ y niepokoie wielkie czynili/ y záfbijali/ y zdradzáli. *SkarKaz* 488a, 209b.

»mieć niepokoj« [w tym: *od kogo* (1)] = *być niepokojonym, nagabywanym, napastowanym* [szyk zmienny] (4): Mowia iż ftoie bobrowe/ Ieť lekárftwo bárzo zdrowe. Dla ktorych bobr niepokoy ma/ A częftokróć gonion bywa. *BierEz* S3v; *RejKup* e5, e6; Máiać iuż od ludzi ktorzy przychodzili do niego/ niepokoy: wćiekł do Egiptu Epiphániauż *SkarŻyw* 453.

»oddalić [od kogo] niepokoje« = *uwolnić od trosk, kłopotów* (1): Niech przyidzie Kroleftwo twoie/ oddal od nas niepokoie *ArtKanc* M18v.

»o niepokoj przyprawić« (1): Obturbare solitudinem alicuius, Siroctwo czyye záfsmućić/ o yáki niepokóy prziprawić. *Mącz* 496d.

»uchodzić (a. uć) niepokoju« = *zapobiegać trudnościm, pozbywać się kłopotów* [szyk zmienny] (3): Yako ítan kapłáńki yeť dzis wyelki nyepokoy. Ocyec íyná fwego nyechby ná małżeńftwo námawyał/ á onemu małżonkę zrzádził/ vchodząc nyepokoyu. *GliczKsiąż* O7, O8; Gdy ták wielkie ludzi mnoftwo do niego chodziło/ á błogofłáwieńftwo od niego biorąc/ káždy fię dotykać iego chćiał/ czeńć mu wielką wyrzáfáiać: on żeby oney próżney częci y niepokoiu wćzedł/ íłup íobie wyfoko poftáwił *SkarŻyw* 30.

»niepokojow się wiarować« (1): *SkarŻyw* 592 cf »niepokoje żywota pofpolitego«.

»zachować, mieć na dobrym baczeniu w niepokoje« = *chronić przed troskami, kłopotami* (1:1): Tyś ieť król moy/ tyś pan moy/ który wierné fwoie Malz ná dobrym baczéniu w káżdé niepokoie.

KochPs 65; Tymże kształtem nas sierotki twoie/ zachoway w te niepokoie/ byśmy pod twą łtrażą żyli/ ciebie przełpiecznie chwalili. *ArtKanc* J18v.

»niepokoje zadawać« = *niepokoić, nękać, trwożyć; vexare* *Mącz* (2): *Mącz* 491d; wywodwłzy go [*Abrahama*] łpokoiu/ niepokoie włtawiczne mu ządawał/ ná pielgrzymłtwie onym. *SkarŻyw* 283.

Wyrażenia: »niepokoj na sumnieniu, sumnienia« [*szyk 1:1*] (1:1): *BibRadz* II 133a; stimulus conscientiae, Niepokóy sumnienia/ trapienie. *Mącz* 415d.

»świeckie niepokoje« = *trudności życia doczesnego* (1): iż lię świeckich niepokoioiw nie boim *SkarKaz*. 209b.

»niepokoj na umyśle« (1): Aby nam iuz grzechy náłze drogi do Bogá zągrądząć nie mogły/ áni złego sumnienia/ y niepokoioiu na wmyłle náłzym czynić. *CzechRozm* 260v.

»niepokoje żywota pospolitego« = *trudności, kłopoty, na które napotyka się w życiu codziennym* (1): sługi rozpuścił/ y ná iednym przełtáiąc/ niepokoioiw lię żywotá póspolitego/ dla wolnieyłzego ku słufzbie Bożey fercá/ wiárował. *SkarŻyw* 592.

Szeregi: »w niepokoju i w bojaźni« (1): y odpoczywaią/ dobrzy w rádości y z póciechą/ źli w niepokoioiu y w boiáźni. *ReszPrz* 90.

»niepokoj i trwoga« (1): zupełna miłóć precz wyrzuca boiáźń (*marg*) To ieft/ niepokoy y trwoę ná sumnieniu. (-) *BibRadz* 1.*Ioann* 4/18.

»niepokoj i wojna« (1): Náđ to Duch Ewángeliey znáczy Duchownego/ odrodzonego [...] A ciáłem zás zowie tho co ieft nie odrodzonego/ w czym iuz ieft włtawiczny nie pokoy y woyná *GrzegŚm* 57.

W przen (4) : Gniéw nieukrómnny/ ogień nie zgáłzony/ Miece po morzách po wodách łzalony/ Wiátrem niepewnym/ pędząc myłli twoie/ Ná niepokoie. *GosłCast* 22.

Zwrot: »niepokoja uży(wa)ć« [*szyk zmienny*] (2): Bo czefcz moia łlawa twoia Vzyła tu niepokoia Aby od kogo dobrego Lecz od łlugi niewolnego *RejJóz* G7, D4v.

Wyrażenie: »morski niepokoje« = *niebezpieczeństwo na morzu* (1): Nie zlotem łfniące brzegi Tagułowe/ [...] Ani też Syrthy Morłkie niepokoie [...] Minerwá moiá z pobożney ochoty Tuć Czytelniku łłáchetny podáła *KołakSzczęł* [D]v.

Synonimy: 1. *rozruch, rozterk, spor, wojna, zaburzenie, zamieszanie, zwada*; 2. *bojaźń, frasunek, gabanie, kłopot, niewczas, rozterk, strach, trapienie, troska, trudność, trwoga*.

Cf NIEPOKOJNOŚĆ, POKOJ

AW